

Smjernice za rad s djecom s teškoćama

MZO

Predavači:

Nina Glavan, mag.paed.soc.

Ana Fabijan, mag.paed.soc.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	4
UVOD.....	6
Inkluzivni odgoj i obrazovanje	6
Načelo univerzalnog dizajna za učenje u planiranju i realizaciji nastave	7
Razumna prilagodba	8
ZAKONSKE OSNOVE INKLUSIVNOG ODGOJA I OBRAZOVANJA	10
ULOGA SUDIONIKA ODGOJNO-OBRAZOVNOG PROCESA I VRSTE PODRŠKE	13
Promjena uloge učitelja/nastavnika i stav o kurikulumu	13
Uloga učitelja/nastavnika.....	13
Uloga stručnih suradnika u školi.....	14
Uloga ravnatelja	16
Uloga učenika/vršnjaka u inkluzivnom razrednom odjelu.....	17
Suradnja s roditeljima/skrbnicima.....	17
Priprema i podrška prilikom prijelaza učenika u sustavima odgoja i obrazovanja	19

PEDAGOŠKO - DIDAKTIČKE OSNOVE U RADU S UČENICIMA	21
Ključne kompetencije.....	21
Stvaranje okruženja poticajnog za učenje.....	22
Poticanje razvoja samoregulacije	22
Načela za razvijanje samoregulacije.....	25
Stvaranje okruženja za poticanje razvoja samoregulacije emocija i ponašanja.....	27
Strategije podrške za usvajanje primjerenih ponašanja	29
Emocije.....	31
Motivacija	34
Poučavanje.....	36
 RAZVOJNE OSOBITOSTI UČENIKA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU.....	39
1. Razvojne osobitosti učenika s oštećenjem vida.....	39
2. Razvojne osobitosti učenika s oštećenjem sluha.....	40
3. Razvojne osobitosti učenika s oštećenjem jezično-govorno-glasovne komunikacije i specifičnim teškoćama u učenju	41
4. Razvojne osobitosti učenika s razvojnim teškoćama učenja	44
5. Razvojne osobitosti učenika s motoričkim poremećajima i kroničnim bolestima.....	45
6. Razvojne osobitosti učenika s intelektualnim teškoćama	47
7. Razvojne osobitosti učenika s deficitom pažnje/hiperaktivnim poremećajem (ADHD)	48
8. Razvojne osobitosti učenika s poremećajem u ponašanju.....	49
9. Razvojne osobitosti učenika s poremećajem iz spektra autizma	51

VRSTE PRIMJERENIH PROGRAMA/KURIKULUMA I OBLIKA ŠKOLOVANJA ZA UČENIKE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU53

Određivanje primjerenog programa/kurikuluma obrazovanja.....	54
Redoviti program uz individualizirane postupke	57
Redoviti program uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke.....	58
INDIVIDUALIZACIJA POSTUPAKA UČENJA I POUČAVANJA S OSVRTOM NA SPOSOBNOSTI UČENIKA.....	59
1. Način predstavljanja nastavnog sadržaja ili zahtjeva za izvođenje aktivnosti.....	59
2. Vrijeme potrebno za poučavanje, učenje ili obavljanje zadataka.....	60
3. Aktivno uključivanje učenika u proces učenja, poučavanja i vrednovanja.....	61
4. Načini vrednovanja razine ostvarenosti gradiva.....	61
5. Osiguravanje primjerenih prostornih uvjeta	64
6. Prilagodba materijala i primjena asistivne tehnologije.....	66
Sposobnost slušanja	69
Jezične, gorovne i komunikacijske sposobnosti	72
Sposobnost čitanja	74
Sposobnost pisanja.....	75
Sposobnost računanja.....	76
Pamćenje.....	77
Pažnja i koncentracija	80

PRILAGODBA RAZINE OSTVARENOSTI ODGOJNO-OBRZOVNIH ISHODA I SADRŽAJA POUČAVANJA	82
PLANIRANJE INDIVIDUALIZIRANIH KURIKULUMA (IK)	86
Redoviti program uz individualizirane postupke.....	86
Redoviti program uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke	87
KORACI IZRADE I PRIMJENE INDIVIDUALIZIRANOG KURIKULUMA (IK)	88
Tko i kada izrađuje individualizirani kurikulum?	88
Koraci planiranja individualiziranog kurikuluma.....	89
1. korak: POČETNA PROCJENA ODGOJNO-OBRZOVNIH POTREBA	89
2. korak: PLANIRANJE INDIVIDUALIZIRANIH POSTUPAKA, VREDNOVANJA I PRILAGODBI UČENJA I POUČAVANJA.....	91
3. korak: VREDNOVANJE OSTVARENOSTI ODGOJNO-OBRZOVNIH ISHODA.....	95
PRILAGODE VREDNOVANJA OSTVARENOSTI ODGOJNO-OBRZOVNIH ISHODA	96
Koja je svrha vrednovanja?.....	96
Kako koristiti rezultate vrednovanja?.....	101
Procjena individualiziranih kurikuluma	101
PRIMJERI INDIVIDUALIZIRANIH KURIKULUMA (IK)	102
POJMOVNIK	122

ZAKONSKE OSNOVE INKLUZIVNOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

- Ustav RH
- Nacionalni okvirni kurikulum
- Konvencije
- Zakon o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju, Zakon o diskriminaciji
- Pravilnici

Tko su učenici s teškoćama?

- ▶ **Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi učenici s teškoćama su** (članak 65.):
 - ▶ **1. učenici s teškoćama u razvoju,**
 - ▶ **2. učenici s teškoćama u učenju, problemima u ponašanju i emocionalnim problemima,**
 - ▶ **3. učenici s teškoćama uvjetovanim odgojnim, socijalnim, ekonomskim, kulturnim i jezičnim čimbenicima**

Tko su učenici s teškoćama?

Učenici s teškoćama u razvoju su oni čije sposobnosti u međudjelovanju s čimbenicima iz okoline ograničavaju njihovo puno, učinkovito i ravnopravno sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu, a proizlaze iz tjelesnih, mentalnih, intelektualnih, osjetilnih oštećenja i poremećaja funkcija ili kombinacije više vrsta oštećenja i poremećaja:

- ▶ Oštećenje vida
- ▶ Oštećenje sluha
- ▶ Oštećenje jezično- govorne glasovne komunikacije i specifične teškoće u učenju
- ▶ Motoričke i kronične bolesti
- ▶ Intelektualne teškoće
- ▶ Poremećaji u ponašanju
- ▶ Poremećaji iz autističnog spektra

Uloga učitelja/nastavnika

- ▶ pratiti i uočavati moguća odstupanja u psihofizičkom razvoju, ponašanju i/ili životnim okolnostima učenika, njihove odgojno-obrazovne potrebe, postignuća, uratke i ponašanje u školskom kontekstu,
- ▶ upoznavati stručne suradnike škole s uočenim odstupanjima i surađivati s roditeljima/skrbnicima radi zajedničkog upućivanja vanjskom stručnjaku, ovisno o vrsti teškoće i izraženosti odstupanja,
- ▶ upoznati se s važnim informacijama roditelja/skrbnika i/ili stručnih suradnika škole
- ▶ u skladu sa specifičnim potrebama učenika i u suradnji sa stručnim suradnicima škole prilagođavati okruženje, postupke, metode i oblike rada te izrađivati i primjenjivati individualizirane materijale za učenje,
- ▶ sudjelovati u izradi školske dokumentacije za praćenje napretka učenika te stvaranju stručnoga mišljenja i prijedloga najprimjerenije vrste i oblika podrške za učenika s teškoćama
- ▶ prilagođavati aktivnosti, vrednovanje, metode i strategije učenja i poučavanja odgojnoobrazovnim potrebama učenika s teškoćama,
- ▶ stvarati povoljno razredno ozračje za uključivanje učenika s teškoćama.

Multimodalni model poučavanja

- ▶ U poučavanju je važna primjena multimodalnog pristupa, odnosno provođenja aktivnosti utemeljenih na različitim modalitetima (uključivanje što većeg broja osjetila i zadovoljavanje različitih preferiranih stilova učenja):
- ▶ upotreba informacijskih i komunikacijskih tehnologija, filmova, slika ili fotografija, grafičkih organizatora i konkretnih materijala (npr. predmeti, modeli, kartice s riječima ili rečenicama),
- ▶ korištenje predmeta iz neposredne stvarnosti (primjeri, slike i pokusi), - izmjenjivanje raznovrsnih aktivnosti u svrhu zadržavanja koncentracije i pažnje (najbolje se pamti ono što se uči na početku i na kraju),
- ▶ poticanje učenika na javni nastup (osigurati učeniku vizualnu podršku, plan u obliku pitanja, verbalnu i neverbalnu podršku, dovoljno vremena da misao izrazi do kraja).

Primjereni oblici školovanja

- ▶ Redovni program uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke
- ▶ Redovni program uz individualizirane postupke
- ▶ Posebni program uz individualizirane postupke

Postupci individualizacije

Postupci individualizacije odnose se na postupke, metode i oblike poučavanja i vrednovanja, a ostvaruju se prilagodbama:

- ▶ 1. načina predstavljanja sadržaja i/ili zahtjeva za izvođenje aktivnosti
- ▶ 2. vremena potrebnog za poučavanje, učenje ili obavljanje zadatka
- ▶ 3. u aktivnom uključivanju učenika u proces učenja, poučavanja i vrednovanja
- ▶ 4. u načinima vrednovanja razine ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda
- ▶ 5. u osiguravanju primjerenih prostornih uvjeta
- ▶ 6. prilagodbi materijala i primjeni asistivne tehnologije.

Načini vrednovanja ostvarenosti odgojno – obrazovnih sadržaja

- ▶ Omogućiti učeniku dovoljno vježbe prije provjeravanja znanja (tijekom uvježbavanja davati mu pitanja iste razine kognitivne složenosti kao što će biti ona u provjeri znanja, uz mogućnost verbaliziranja odgovora te dobivanje povratne informacije o kvaliteti)
- ▶ zadavati zadatke kojima je učenik ovладao tijekom nastave i treba ih uvježbati kako bi ih mogao rješiti samostalno.
- ▶ Duže pisane tekstove podijeliti na smislene kraće cjeline radi lakšeg zapamćivanja te ispod kraće cjeline napisati pomoćna pitanja za učenje.
- ▶ Poticati uvježbavanje pamćenja učenika kratkim vježbama poput: tražiti zapamćivanje jedne rečenicu teksta ili pjesme te postupno povećavati zahtjeve ako postiže uspjeh; zastati tijekom poučavanja, provjeriti učenikovo razumijevanje i tražiti od njega (češće nego od ostalih učenika) da ponovi manji broj informacija; češće zadužiti učenika da verbalno prenese poruku (npr. drugom učitelju/nastavniku, pedagogu, drugim učenicima) te povećavati dužinu poruke ako je učenik uspješan; proći dnevni raspored s učenikom, tražiti da ponovi dijelove te povećavati njihovu dužinu ako je učenik uspješan; na kraju nastavnog dana tražiti prisjećanje triju aktivnosti u koje je tog dana bio uključen te postupno povećavati broj aktivnosti za prisjećanje

Načini vrednovanja odgojno obrazovnih ishoda

- ▶ Izbjegavati učenikovo čitanje naglas pred razredom kada su u tom području veće teškoće (osim ako učenik ne izrazi želju za čitanjem naglas).
- ▶ Kada su u tom području prisutne veće teškoće, treba izbjegavati učenikovo pisanje na ploči pred razredom, osim ako učenik sam ne izrazi želju za pisanjem.
- ▶ Najavljivanje provjera znanja.
- ▶ Omogućiti izbor preferiranog (usmenog/pisanog) načina provjeravanja znanja, pri čemu one trebaju biti temeljene na učenikovim „jakim stranama“; u pojedinim slučajevima učeniku treba omogućiti isključivo usmeno/pisano provjeravanje znanja.
- ▶ Provodenje češćih (usmenih/pisanih) ispitivanja manjih dijelova gradiva.
- ▶ Omogućiti dulje vrijeme za (usmene/pisane) provjere znanja i izvršavanje zadataka.
- ▶ Odabirati zadatke primjerene učeniku u kontekstu njihovog broja i složenosti (manji ili veći broj zadataka, više ili manje koraka u rješavanju jednog zadatka), preglednost (grafička organiziranost zadataka) te način pružanja podrške u njihovu rješavanju (tumačenje upute, metoda malih koraka).
- ▶ Prilikom zadavanja zadataka: oblikovati kratke i jednostavne zadatke; podijeliti zadatak na više dijelova/koraka (npr. kod teškoće praćenja upute u nizu); postupno zadavati zadatke (jedan po jedan); započeti s kraćim zadatkom i postupno povećavati dužinu zadataka.
- ▶ Zadatke za uvježbavanje i domaću zadaću potkrijepiti primjerima; smanjiti broj zadataka istog tipa/težine - zadati manje zadataka različitih stupnjeva težine; preformulirati/promijeniti zadatak na način da privuče pažnju i koncentraciju učenika.
- ▶ Prikazivati primjere riješenih zadataka (prilikom ponavljanja, ali i nakon provjere znanja).
- ▶ Odabirati pitanja primjerena učeniku u kontekstu pitanja otvorenog i zatvorenog tipa (npr. pitanja koja sadrže dio odgovora ili traže zaključivanje, povezivanje i asociranje).
- ▶ Davati konkretnu i neposrednu povratnu informaciju na konstruktivan način, reagirati pravovremeno na odgovore učenika. - Upozoriti učenika da provjeri odgovor (u slučaju brzopletosti i jezičnih teškoća).
- ▶ U slučajevima lošijih rezultata na usmenim/pisanim provjerama, provjeriti znanje učenika u drugom modalitetu izvedbe (pisano/usmeno).
- ▶ Korištenje internetske stranice razrednog odjela gdje učenici mogu imati stalan pristup dodatnim aktivnostima i tekstovima za uvježbavanje, ponavljanje, pisanje domaćih uradaka, proučavanje nastavnih sadržaja i sl.

Postupci individualizacije tijekom usmenog provjeravanja znanja:

- ▶ postavljanje kratkih i jasnih pitanja te kraćih potpitanja (pomoćna pitanja za, npr. usmjeravanje odgovora),
- ▶ izbjegavanje igre riječima,
- ▶ provjeravanje razumijevanja uputa,
- ▶ postavljanje pitanja koja zahtijevaju kratke odgovore (izbjegavati zadatke postavljene na način: Ispričaj mi sve što znaš o ...)
- ▶ omogućavanje više vremena za davanje usmenog odgovora na način: da učenik počne govoriti s odgodom; ako učenik ne može progovoriti ili zastane na nekoj riječi ili slogu, diskretno i neverbalno (osmijeh, kimanje glavom) pokazati empatiju i/ili pružiti diskretnu verbalnu podršku (npr. Imamo vremena., Ovo je teška riječ.); pričekati učenika da progovori i nastavi s odgovaranjem (ne završavati riječi i rečenice umjesto njega) ili mu ponuditi opciju da napiše svoj odgovor ili riječ koja mu je teška za izgovoriti.

Postupci individualizacije u pisanoj provjeri znanja:

- ▶ Postupci individualizacije u pisanoj provjeri znanja:
- ▶ nizanje zadataka od jednostavnijih prema složenijima,
- ▶ raščlanjivanje složenih zadataka na jednostavnije,
- ▶ postavljanje kratkih, jasnih i jednoznačnih pitanja/zadataka,
- ▶ zapisivanje kratkih odgovora na pitanja,
- ▶ dopunjavanje rečenice na kraju retka,
- ▶ provjeravanje razumijevanja upute/zadatka,
- ▶ davanje povratne informacije o razumijevanju odgovora,
- ▶ davanje usmene upute za rješavanje pisanog zadatka (složene upute trebaju se razdijeliti na jednostavnije, manje dijelove te slijediti nakon procesiranja prethodne),
- ▶ ponavljanje dodatne usmene upute više puta sve dok učenik ne uspije razumjeti, prilagođavanje iskaza dodatne usmene upute kognitivnim i jezičnim mogućnostima učenika,
- ▶ produljivanje vremena za rješavanje zadatka ili smanjivanje broja zadataka zbog teškoća jezične obrade,
- ▶ zanemarivanje pogrešaka nastalih zbog govorno-jezičnih teškoća tijekom vrednovanja,
- ▶ odrediti prioritet u pisanom uratku (sadržaj ili pravopis), - pružanje pomoći u uočavanju pogrešaka (voditi ga kroz proces pronalaženja točnih rješenja) i pisaniu ispravka.

Jezično govorne i komunikacijske teškoće

- ▶ koristiti različite vrste podražaja (vidne, slušne, taktilne),
- ▶ verbalne informacije podržavati vizualizacijom (npr. slikovni prikazi, mimika, pokret, naglašavanje i promjena intenziteta glasa),
- ▶ uvažavati djetetov/učenikov stil učenja i omogućiti mu da češće uči i znanje iskazuje na preferirani način,
- ▶ predvidjeti duže vremensko razdoblje za ostvarivanje određenih nastavnih sadržaja i odgojnoobrazovnih ishoda, - koristiti prilagođene, sažete i jednostavnije tekstove (konkretni primjeri koji se mogu povezati s učenikovom životnom sredinom, logični sadržaji, bez prenesenih značenja koje učenik može pogrešno protumačiti, slikovni prikazi),
- ▶ izravno i jednostavno opisivati aktivnosti u tekstu,
- ▶ događaje nizati prema važnosti, prema logičnom slijedu ili nekom kronološkom poretku,
- ▶ ukratko opisivati i nabrajati, smanjiti broj likova i novih događaja,
- ▶ iznositi informacije u malim koracima s čestim ponavljanjima,
- ▶ uvoditi nove pojmove postupno, uz prethodno ponavljanje temeljnih, dugo korištenih
- ▶ ulančavati nove informacije, tj. jasno prikazivati povezanost novog sadržaja s već ostvarenim,
- ▶ objašnjavati svrhu sadržaja koji se usvaja,
- ▶ pojednostavniti sadržaje teorijskog tipa i istaknuti bitno,

Jezično – govorne i komunikacijske teškoće

- ▶ podijeliti zadatak na više dijelova,
- ▶ zadatke za uvježbavanje i domaću zadaću potkrijepiti primjerima, -
- ▶ zadavati zadatke koji sadrže učeniku razumljive informacije i od njega zahtijevaju misaone operacije (aktivnosti) kojima je učenik ovlađao tijekom nastave i treba ih uvježbati kako bi ih mogao rješiti samostalno,
- ▶ dati prednost češćim usmenim oblicima u poučavanju i provjeravanju znanja, -
- ▶ vrijeme za rješavanje pisanih zadataka može se produžiti od uobičajenoga, no uvažavajući sposobnosti i mogućnosti učenika pisani zadatci trebaju biti sadržani na način da učeniku omogućavaju njihovo rješavanje u zadanom (produženom) vremenu
- ▶ izbjegavati učenikovo čitanje naglas ili pisanje na ploči pred učenicima u razrednom odjelu ukoliko uz govorno-jezične teškoće postoji i teškoća s vještinom čitanja (osim ako učenik ne izrazi želju za čitanjem naglas ili pisanjem),
- ▶ u pisanim materijalima jasno označiti mesta koja su bitna (riječ, rečenica, pravilo, primjer, slika, postupak), - na ploči koristiti pisanje u bojama radi lakšeg uočavanja, - odrediti prioritet u pisanim uratkima (sadržaj ili pravopis),
- ▶ davati konkretnu i neposrednu povratnu informaciju na konstruktivan način, - oblikovati raznolike aktivnosti za učenje; ne poučavati samo predavačkom metodom koja opterećuje slušnu obradu i traži visoku razinu jezičnog razumijevanja i pažnje.

Kod netečnog govora

- ▶ svakom učeniku pristupiti individualno,
- ▶ omogućiti izbor preferiranog načina provjeravanja znanja,
- ▶ omogućiti da učenik počne govoriti s odgodom,
- ▶ ako učenik ne može progovoriti ili zastane na nekoj riječi ili slogu, diskretno i neverbalno (osmijeh, kimanje glavom) pokazati empatiju i/ili pružiti diskretnu verbalnu podršku (npr. Imamo vremena., Ovo je teška riječ.),
- ▶ pričekati učenika da progovori i nastavi s odgovaranjem (ne završavati riječi i rečenice umjesto njega) ili mu ponuditi opciju da napiše svoj odgovor ili riječ koja mu je teška za izgovoriti.

Kod teškoća čitanja

- ▶ koristiti različite vrste podražaja – vidne, slušne, taktilne (multisenzorni pristup - uključivanje što većeg broja osjetila),
- ▶ dati prednost češćim usmenim oblicima u poučavanju i provjeravanju znanja,
- ▶ predvidjeti duže vremensko razdoblje za ostvarivanje određenih nastavnih sadržaja i odgojnoobrazovnih ishoda,
- ▶ izbjegavati učenikovo čitanje naglas pred razredom kada su u tom području veće teškoće (osim ako učenik ne izrazi želju za čitanjem naglas),
- ▶ učenika primjерeno uključiti u rad (npr. čitanje na početku teksta, na početku ulomka),
- ▶ koristiti prerađene, sažete, jednostavnije tekstove, ali pritom ne dovesti jezik i sadržaj na razinu koja neće omogućavati napredovanje i poticanje učenika na usvajanje novih riječi i korištenje strategija za lakše učenje

Kod teškoća čitanja:

- ▶ smanjiti zahtjeve za prepisivanje teksta s ploče nuđenjem potpunog ili djelomičnog plana ploče koji može dalje uređivati (npr. vođenje vlastitih bilježaka, izrada ili nadopuna grafičkog organizatora, nadopuna ključnih riječi, isticanje ili crtanje važnijih dijelova),
- ▶ u pisanim materijalima jasno označiti mesta koja su bitna: riječ, rečenica, pravilo, primjer, slika ili postupak, -
- ▶ koristiti više konkretnih primjera, slika ili pokusa povezanih s učenikovom životnom sredinom,
- ▶ zadavati manji broj zadataka ili podijeliti zadaću na više dijelova, - vrijeme za rješavanje pisanih zadataka može se produžiti od uobičajenoga, no uvažavajući sposobnosti i mogućnosti učenika pisani zadatci trebaju biti sadržani na način da učeniku omogućavaju njihovo rješavanje u zadanom (produženom) vremenu
- ▶ obratiti pažnju na preglednost i čitkost napisanog (font, veličina fonta, razmaci pri pisanju),

Kod teškoće čitanja:

- ▶ omogućiti učeniku korištenje pomagala za držanje knjige u optimalnom položaju ili pomagalo za okretanje stranica,
- ▶ pomoći mu snaći se u čitanju korištenjem orientira (praćenje slijeda čitanja prstom, korištenje plastičnog ili kartonskog vodiča za čitanje - otkriven redak koji se čita, ostalo je prekriveno),
- ▶ omogućiti učeniku korištenje laptopa/tableta: kontrola zaslona omogućuje prilagodbu prikazanog teksta (učenik može promijeniti vrstu i veličinu fonta, boju i razmak teksta, pokriti dijelove zaslona i sl.),
- ▶ koristiti digitalne alate za pretvaranje teksta u govor, audioknjige, grafičke organizatore.

Kod teškoće pisanja

- ▶ pisanje u većem crtovlju, s označenim mjestom za početak pisanja, ponekad samo velikim tiskanim slovima,
- ▶ fiksiranje za podlogu papira za pisanje,
- ▶ više vremena za izvođenje grafičkih aktivnosti,
- ▶ zaokruživanje ponuđenih odgovora,
- ▶ pomoć druge osobe u pisanju,
- ▶ izrađen plan pisanja teksta/sastavka služeći se slikama, ljestvicama za procjenu, rubrikama, grafičkim organizatorima ili potpitanjima,
- ▶ poučavanje pisanja pojedinačne riječi, stavljanje istih riječi u rečenični kontekst različite duljine, -
- ▶ u pojedinim slučajevima učeniku treba omogućiti isključivo usmeno odgovaranje.

Teškoće pažnje i koncentracije i motoričkog nemira

- ▶ pomoći učeniku organizirati vrijeme u kojem će optimalno izmjenjivati aktivnosti i više kratkih stanki (npr. crtanje u bilježnici, rješavanje mozgalice ili odlazak u „tihi kutak”),
- ▶ omogućiti zadovoljavanje potrebe za kretanjem (učenika smjestiti tako da kretanjem ne ometa druge, te da uz kretanje može sudjelovati u aktivnostima na satu)
- ▶ Učenik s teškoćama pažnje i koncentracije reagira i na najmanje podražaje te se teško vraća na zadatak. Kao pomoć u zadržavanju pažnje i koncentracije te podrška u smanjivanju podražaja koji mogu doprinijeti neprimjerrenom ponašanju na satu, ključno je smanjiti: ometajuće podražaje na učenikovu radnom mjestu i oko radnog mjesta, - podražaje u prostoru (npr. smjestiti učenika da sjedi blizu učitelja/nastavnika ili pored učenika koji su modeli primjereno ponašanja i spremno sudjeluju u vršnjačkoj podršci; ovaj pristup potrebno je koristiti kao sredstvo smanjenja ometajućih podražaja, a ne kao oblik kažnjavanja), - količinu informacija u radnim materijalima.

Planiranje individualiziranih kurikuluma

- ▶ Primjer obrasca za individualizirani program
- ▶ Primjer obrasca za prilagodbu sadržaja iz biologije

Obrazac individualiziranog kurikuluma

OBRAZAC INDIVIDUALIZIRANOG KURIKULUMA (ZA REDOVITI PROGRAM UZ PRILAGODBU SADRŽAJA I INDIVIDUALIZIRANE POSTUPKE)			
Primjereni program/kurikulum odgoja i obrazovanja: Redoviti program uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke			
Rješenje od*:		*Navesti nadnevak izdavanja Rješenja primjerenoj programu/kurikulumu obrazovanja	
Ime i prezime učenika:		Školska godina:	
Nastavni predmet:		Učitelj / nastavnik:	
Razredni odjel:		Stručni suradnik / stručni suradnici:	
Osobe koje stalno/povremeno pružaju potporu u nastavi (npr. pomoćnik u nastavi, stručni komunikacijski posrednik, stručni tim):			
INICIJALNA PROCJENA* (opisati osobitosti školskog učenja – pažnja, koncentracija, pamćenje, samostalnost, vještine, potrebe, interes, predznanja): 			
<i>*Pri planiranju inicijalne procjene učitelj/nastavnik treba imati u vidu osobitosti razvoja učenika s teškoćama u razvoju kako bi lakše odabrao formalne i neformalne načine procjene s obzirom na mogućnosti (predznanje, pažnja, koncentracija, pamćenje, vještine i interes učenika za nastavni predmet). Učitelj/nastavnik kreira različite načine procjene, npr. upitnike, zadatke za procjenu pojedinih vještina, ljestvice procjene i dr. U tome mu prema potrebi može pomoći i stručni suradnik. S ciljem upoznavanja učenikovih osobitosti i potreba, ne smije izostati diskretno opažanje učenikova ponašanja tijekom nastavnog procesa te razgovori s njime. Suradnja sa stručnim suradnikom škole, a prema potrebi i drugim stručnjacima izvan škole, može pomoći učitelju/nastavniku u razumijevanju dobivenih rezultata i planiranju daljnjih koraka.</i>			
<i>O rezultatima inicijalne procjene u školi važno je informirati roditelje/skrbnike učenika s teškoćama u razvoju kako bi ih se moglo tijekom provedbe individualiziranog kurikuluma aktivnije uključivati u njegovo provođenje. U prikazu podataka, osobito onih koji se odnose na odgojno-obrazovne potrebe učenika s teškoćama u razvoju, nikako ne smiju izostati napomene o možućem uzimanju lijekova, uslužama sustava socijalne skrbi, i dr.. Pri tumačenju rezultata inicijalne procjene uzimaju se u obzir i rezultati procjene pojedinih stručnjaka u školi i/ili izvan nje, u čemu učitelju/nastavniku pomažu stručni suradnici.</i>			

Obrazac individualiziranog kurikuluma

OSOBITOSTI ŠKOLSKOG UČENJA		ODGOJNO-OBRZOVNE POTREBE UČENIKA		
VREMENSKO RAZDOBLJE:				
TEMA / TEMATSKA CJELINA	ODGOJNO-OBRZOVNI ISHODI	AKTIVNOSTI UČENIKA	STRATEGIJE PODRŠKE (prilagodba metoda, sredstava, oblika, postupaka, zahtjeva)	OSTVARENOST ODGOJNO-OBRZOVNIH CILJEVA
				<p>Uz pojedini ishod staviti odgovarajuću oznaku (+, *-/ ili -) ovisno o razini ostvarenosti ishoda.</p> <p>POTPUNO (+): u većoj mjeri usvojeni sadržaji, samostalno i točno rješava zadatke, zahtjevnije zadatke rješava uz poticaj i podršku učitelja.</p>

obrazac postupaka individualizacije

OBRAZAC POSTUPAKA INDIVIDUALIZACIJE			
Primjereni program/kurikulum odgoja i obrazovanja:			
Redoviti program uz individualizirane postupke			
RJEŠENJE OD (Navesti nadnevak izdavanja Rješenja primjerenoog programa/kurikuluma obrazovanja):			
IME I PREZIME UČENIKA:		ŠKOLSKA GODINA:	
NASTAVNI PREDMET:		UCITELJ / NASTAVNIK:	
RAZREDNI ODJEL:		SURADNIK / STRUČNI SURADNICI:	
Osobe koje stalno/povremeno sudjeluju u nastavi*			
*npr. pomoćnik u nastavi, stručni komunikacijski posrednik, stručni tim			
INICIJALNA PROCJENA (opisati osobitosti učenika - sposobnosti, vještine, potrebe, interese, predznanja):			
Odgojno-obrazovne potrebe učenika <i>(Potrebno je označiti (✓) koji će se individualizirani postupak primjenjivati ili u prazna polja dopisati individualizirane postupke koji će se provoditi u radu s učenikom)*</i>			
1. Način predstavljanja sadržaja i/ili zahtjeva za izvođenje aktivnosti:			
a) vizualna percepcija			
	usmjeriti učenika na zadatak uz primjenu jednostavnih, preglednih nastavnih sredstava bez suvišnih detalja (npr. aplikacije, slike, crteži, karte, sheme)		
	prilagoditi tisk/ttekst (povećani razmaci između riječi, rečenica, redova teksta, uvećanje tiska, poravnavanje po lijevoj margini, svaka rečenica u zasebni red)		
	tekst grafički razdjeliti na ulomke		
	istaknuti (podebljati) ono što je bitno, ključne riječi, zadatke i pravila		

obrazac postupaka individualizacije

	poticati na korištenje orientirala pri čitanju (npr. praćenje slijeda čitanja prstom, povlačenje crta pri čitanju)
	usmjeravati na preglednost i čitkost napisanog (npr. tehnička pravilnost napisanog, razmaci pri pisanju, isticanje pravila, definicija)
	prilagoditi tekst predočavanjem uz pomoć slika rečenica, pitanja, riječi u funkciji osvješćivanja slijeda događaja
	koristiti nastavne lističe individualizirane učeniku
	koristiti shematske prikaze s ciljem analitičko-sintetičkog predočavanja sadržaja na pregledan način
	određeno i osmišljeno perceptivno potkrepljivati uz konstantnu neposrednu stvarnost, slike ili simbole
	apstraktne pojmove zorno prikazivati pomoću modela i audiovizualnih nastavnih sredstava
	osigurati podsjetnike sa simbolima, računskim formulama, podatcima vrijednosti matematičkih, kemijskih, fizikalnih, tehničkih i drugih veličina
	fizikalne, matematičke i druge veličine ispisane riječima zapisati i pomoću simbola (boja, podebljanje)
b) sadržajne promjene teksta	
	smanjiti duljinu teksta koji učenik treba pročitati, koristiti jasne i kratke rečenice, duže tekstove podijeliti na smislene kraće cjeline radi lakšeg zapamćivanja, raščlaniti složene zadatke na jednostavnije
	postupno uvoditi apstraktne pojmove i sadržaje na kojima učenik usvaja ishode učenja, povezivati nove apstraktne pojmove s poznatima, stavljati ih u kontekst životnog okruženja učenika
	izmjenjivati teže i lakše zadatke (potrebno je dozirati zadatke)
	zamjena riječi zahtjevnijih za čitanje i razumijevanje odabirom alternativnih riječi kako bi smisao i bit rečenice u tekstu bilo lakše razumjeti
	izravno i jednostavno opisivati aktivnosti u tekstu, raditi uz konkretne primjere iz neposredne stvarnosti
	ukratko opisivati i nabrajati, smanjiti broj likova i novih događaja, pojednostavniti sadržaje teorijskog tipa i istaknuti bitno
c) govorno - slušna percepcija	
	individualizirati izražajnost govora i paralingvističkih znakova (npr. prilagodba boje, jačine, visine glasa, mimike, geste – kod učenika s oštećenjem sluha koji prate oralni govor uz pomoć slušnog pomagala te kod učenika s jezičnim teškoćama)
	koji imaju teškoća u razumijevanju jezika posebno pri brzoj proizvodnji)
	biti stalno okrenut licem i individualizirati razumljivost (npr. uporaba jasnih, razgovijetnih kraćih rečenica s poznatim riječima, ponavljanje izrečenog, vidljiva izražajnost artikulacije u neposrednoj blizini učenika)
	poticati na spontani govorni izraz polazeći od učenikova temeljnog rječnika i iskustvenog znanja

obrazac postupaka individualizacije

	poticati proširivanje funkcionalnog rječnika i jezičnog strukturiranja uz korištenje zorno prikazivanje (npr. aplikacija, slika, predmeta i sl.)
d) provjera razumijevanja	
	usmeno provjeravati razumijevanje sadržaja
	ponavljati bitne dijelove sadržaja
e) podrška kod pisanja	
	koristiti individualizirane nastavne lističe za utvrđivanje, ponavljanje i vježbanje
	zaokruživanje ponuđenih odgovora, dopunjavanje rečenice na kraju retka
2. Vrijeme potrebno za poučavanje, učenje ili obavljanje zadataka:	
	produljiti vrijeme za čitanje teksta
	omogućiti dulje vrijeme za rješavanje zadataka i ostale aktivnosti
	upoznavati učenika s planom, redoslijedom, trajanjem pojedinih aktivnosti i odmorom u radu
	omogućiti učeniku kratke stanke između aktivnosti
	usmjeriti pažnju na tzv. „bolje i lošije“ dane učenika ili doba dana kada bolje funkcionira
	dugotrajnije vježbati i učestalo ponavljati bitne dijelove sadržaja uz usmeno provjeru njihovog razumijevanja
3. Aktivno uključivanje učenika u proces učenja, poučavanja i vrednovanja:	
	u dogovoru s učenikom uključivati ga u rad (npr. čitanje na početku teksta, čitanje na početku odlomaka, ukoliko je učenik već unaprijed usvojio tekst ili ga može bez teškoća pročitati pred razrednim odjelom)
	pohvaljivati trud koji ulaže kao poticaj za buduću motivaciju
	uključivati u praktične aktivnosti i suradničko učenje
	uvoditi u postupak rješavanja zadataka stupnjevitim pružanjem pomoći
	postupno poticati samostalnost u radu
	dogovarati plan rada te poticati na izradu jednostavnog i preglednog podsjetnika na plan (npr. kod hiperaktivnog djeteta, i/ili djeteta s deficitom pažnje)
	napraviti motivacijski plan, tj. razraditi sustav poticajnih postupaka i aktivnosti s ciljem jačanja interesa, volje i želje učenika za provođenjem planiranog rada, školskih zahtjeva i obveza
	dogovarati poštovanje zajedničkih dogovora u vezi s provođenjem aktivnosti
4. Načini vrednovanja ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda:	
	usmeno provjeravati umjesto pisanih ispita znanja
	omogućavati rješavanje određenog zadatka promjenom aktivnosti i prostora
	češće postavljati potpitana radi procjene razumijevanja nastavnih sadržaja (zbog slabe pažnje i koncentracije)
5. Osiguravanje primjerenih prostornih uvjeta:	